

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Återhämtningens dilemma – den osynliggjorda arbetsplatsen.

Om konstruktion av fenomenet obetalt arbete i politiska texter

Författare: Ellinor Tengelin

Program: Folkhälsovetenskapligt program 120 poäng
Examensarbete i folkhälsovetenskap VT 2007

Omfattning: 10 poäng

Handledare: Gunnel Hensing

Examinator: Gösta Axelsson

Sahlgrenska akademien
Enheten för socialmedicin

Svensk titel:	Återhämtningens dilemma – den osynliggjorda arbetsplatsen. Om konstruktion av fenomenet obetalt arbete i politiska texter
Engelsk titel:	The Dilemma of Recovery – the Workplace Made Invisible. On the construction of the phenomenon unpaid work in political texts
Författare:	Ellinor Tengelin
Program:	Folkhälsovetenskapligt program 120 poäng Examensarbete i folkhälsovetenskap VT 2007
Omfattning:	10 poäng
Handledare:	Gunnel Hensing
Examinator:	Gösta Axelsson

Sammanfattning

Obetalt arbete är ett fenomen som är ojämnt fördelat mellan män och kvinnor. Tidigare forskning har visat att det finns ett samband mellan kvinnors obetalda arbete och ohälsa, vilket gör fenomenet folkhälsovetenskapligt intressant och relevant som ämne för denna uppsats. Genussystemteori enligt Hirdman är den teoretiska utgångspunkten i uppsatsen och bidrar till en förklaring av den ojämn arbetsfördelningen. Uppsatsens syfte var att *utforska* hur obetalt arbete konstrueras inom olika politikområden, samt *identifiera* likheter, skillnader och möjliga länkar mellan de utforskade områdena. Syftet operationaliserades genom ett antal frågor som styrde analysen. Studiedesignen bestod av kvalitativ innehållsanalys av två politiska texter: Folkhälsopolitisk rapport 2005 från Statens folkhälsoinstitut samt den statliga offentliga utredningen Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål. Analys av data innebar urskiljandet av meningsbärande enheter ur valda kapitel av texterna. Därefter formades kategorier, subkategorier och teman. Resultaten sammanfattades i en modell.

Folkhälsopolitisk rapport saknade en definition av obetalt arbete och var nästan uteslutande könsneutral i beskrivningarna av fenomenet. Jämställdhetspolitiska utredningen definierade obetalt arbete i kategorierna *inom familjen, hushållet* samt *relationerna* vilket sammanfattades i temat *den traditionella kärnfamiljen*. Övriga beskrivningar av fenomenet i Folkhälsopolitisk rapport kategoriserades som *individens olika livssfärer, den problematiska återhämtningen* och *samhällsstrukturer för omsorg* vilka sammanfattades i temat *integrering av livssfärer*. Kategorierna i Jämställdhetspolitiska utredningen identifierades som *olika kön, olika sfärer, värdering av fördelning, samhällsstrukturer för avlastning* och *den obetalda arbetsplatsen*. Temat kallades *outtalade självklarheter*. Resultaten sammanfattades i en modell som illustrerade fenomenets väg från verklighet till textnivå. De båda teman som hittades i texternas beskrivningar diskuterades bl.a. i förhållande till Hirdmans beskrivning av den strukturella könskonflikten.

Återhämtningens dilemma innebär osynliggörandet av arbetet som sker på den tid som är avsedd för vila. Uppsatsen visade olika perspektiv på det utforskade fenomenet och därmed uppmärksammades en intressant länk mellan jämställdhetspolitik och folkhälsa.

Sökord: *obetalt arbete, folkhälsopolitik, jämställdhet, genussystemet, innehållsanalys av text*

Abstract

Unpaid work is a phenomenon unequally distributed between men and women. Earlier research has shown connections between women's unpaid work and ill health, which makes the phenomenon an interesting public health issue and relevant as a subject for this paper. Gender system theory according to Hirdman constitutes the theoretical frame of the paper and contributes with an explanation of the unequal distribution of work. The aim of the paper was to *investigate* how unpaid work was constructed in different political areas as well as to *identify* similarities, differences and possible links between the areas investigated. The aim was operationalised by a number of questions that set the guidelines of the analysis. The study was designed as a qualitative content analysis of two political texts: Folkhälsopolitisk rapport 2005 (Public Health Policy Report) of the National Institute of Public Health and the public inquiry Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål 2005 (Inquiry on Gender Equality Policy). Analysis of data consisted of discerning meaning units from the chosen chapters of the texts. Categories, subcategories and themes were then formed. The results were summarised in a model.

The Public Health Policy Report did not at all include a definition of unpaid work and was almost exclusively gender neutral in its descriptions of the phenomenon. The Inquiry on Gender Equality Policy defined unpaid work in the categories *within the family, the household and the relations*, which were summarised in the theme *the traditional nuclear family*. Other descriptions of the phenomenon in the Public Health Policy Report were categorised as *individuals' different life spheres, the problematic recovery* and *society's structures for care* which were summarised in the theme *integration of life spheres*. Categories in the Inquiry on Gender Equality Policy were identified as *different genders, different spheres, valuation of division, society's structures for facilitation* and *the unpaid working place*. The theme was set to *unspoken obviousness*. The results were summarised in a model illustrating the way of the phenomenon from reality to textual level. The themes identified in the texts were discussed in relation to Hirdman's description of the structural gender conflict.

The dilemma of recovery means that the work performed during the time intended for rest is made invisible. This paper showed different perspectives of the phenomenon investigated, hence an interesting link between public health politics and gender equality was noted.

Keywords: *unpaid work, public health politics, gender equality, gender system, content analysis*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
2. BAKGRUND	1
2.1. Arbetsbegreppets användning och innebörd	2
2.2. Statistik och tidigare forskning	3
2.3. Teorianknytning	5
<i>Genussystemets principer</i>	5
<i>Genussystemets möjlighet till förändring</i>	6
<i>Genussystemets konflikter</i>	6
2.4. Uppsatsens utgångspunkter	7
3. SYFTE	7
3.1. Frågeställningar	7
4. METOD	7
4.1. Urval och datainsamling	8
4.2. Analys	8
5. RESULTAT	9
5.1. Definitioner	9
5.2. Beskrivningar	10
<i>Folkhälsopolitisk rapport</i>	10
<i>Jämställdhetspolitiska utredningen</i>	12
5.3. Jämförelse av dokumenten	13
5.4. Förslag till modell	14
6. DISKUSSION	15
6.1. Resultat	15
<i>Definitioner</i>	15
<i>Integrering av livssfärer</i>	16
<i>Outtalade självklarheter</i>	18
<i>Överraskande resultat</i>	19
<i>Sammanfattande diskussion</i>	20
6.2. Metodöverväganden	21
<i>Tolkarens trovärdighet</i>	21
<i>Val av metod</i>	21

<i>Urval och datainsamling</i>	21
<i>Analysens genomförande</i>	22
<i>Alternativa förhållningssätt</i>	23
<i>Svagheter och styrkor i analysen</i>	23
6.3. Konklusion: folkhälsovetenskaplig relevans	24
6.4. Vidare forskning	24
7. REFERENSER	25

1. INLEDNING

Inom folkhälsovetenskap finns stort utrymme för analyser som rör genusrelationer i förhållande till olika (o)hälsoskapande fenomen i samhället. *Arbete* är en nödvändig del av våra liv och därför en central hälsodeterminant, dvs. ett fenomen som i stor utsträckning påverkar hälsan hos individer. Även *genus* är en social hälsodeterminant (1). Därför är det för mig självklart att föra samman determinanterna arbete och genus i denna uppsats. Genustillhörighet determinerar inte bara hälsa utan även arbetsvillkor för kvinnor och män. I förlängningen påverkar kunskap om sådana determinanter människors livskvalitet, hälsa och välbefinnande, vilket ger uppsatsens ämne vetenskaplig relevans. Jag vill uppmärksamma att arbete inte endast innebär förvärvsarbete; olika typer av obetalt arbete utgör stor del av vardagen. En förklaring till att kvinnor utför mer obetalt arbete än vad män gör kan förklaras av det genusystem som har beskrivits av Hirdman (2,3).

I Sverige har jämställdhetspolitiken tagit sig uttryck genom att huvudsakligen fokusera på arbete. Kvinnors ekonomiska oberoende och villkor på arbetsmarknaden har varit centrala. Ett av jämställdhetspolitikens delmål är en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet, med syfte att ge kvinnor och män samma makt att forma samhället och sina egna liv (4). Detta finner jag särskilt intressant ur ett folkhälsovetenskapligt perspektiv, eftersom forskning visar samband mellan obetalt hemarbete, förvärvsarbete och olika former av ohälsa.

Folkhälsovetenskapens potential ligger i att synliggöra ojämnt distribuerade livsvillkor och konsekvenser av dessa. Detta utgör så grunden till folkhälsopolitik på samhällets olika nivåer. Min utgångspunkt i följande uppsats är att fördelningen av det obetalda arbetet kan vara ett folkhälsovetenskapligt intressant problem eftersom den orsakar ohälsa.

Det obetalda arbetet är alltså en intressant länk mellan folkhälsopolitik och jämställdhet. Mitt intresse som folkhälsovetare ligger i att utforska denna koppling. Jag använder mig av politiska texter i studien. Att börja i just texterna gör jag för att studera hur man *från början* förhåller sig till obetalt arbete; de ord, begrepp och termer som valts att beskriva fenomenet speglar det förhållningssätt man har. Postmodern teori poängterar att verkligheten är språkligt betingad och att varje beskrivning av verkligheten innebär en social och kulturell konstruktion (5). Därmed skulle synliggörandet av olika perspektiv på obetalt arbete också kunna påverka människors upplevelser av fenomenet. De politiska texterna och hur de beskriver obetalt arbete är alltså ämnet för den följande uppsatsen.

2. BAKGRUND

Arbete är inget oproblematiskt definierat begrepp. Det är inte heller genusneutralt. ”Arbete” reserveras ofta arenan förvärvsarbete. På samma givna sätt förknippas ”obetalt arbete” med kvinnors traditionella sysslor i hemmasfären. Uppsatsen inleds

med att exemplifiera definitioner samt ge en översikt över hur begreppet ”obetalt arbete” används inom olika discipliner.

2.1. Arbetsbegreppets användning och innebörd

Vilken innebörd kan tillskrivas arbetsbegreppet? Enligt Folkhälsovetenskapligt lexikon (6) innebär arbete

”stadigvarande sysselsättning som ger försörjning. Begreppet arbete har många andra betydelser, t.ex. verksamhet som kräver viss ansträngning eller det konkreta resultatet av mänsklig verksamhet.” (6 s. 23)

En sådan definition är mycket oprecis vilket belyser begreppets bredd. Andra samhällsvetenskaper har formulerat tydligare definitioner. Karlsson föreslår att definiera arbete som ”görandet i nödvändighetens sfär” (7 s. 42). Han menar att arbete inte bara kan bestämmas genom att man räknar upp vissa aktiviteter, som t.ex. hushållsarbete eller reproduktivt arbete, utan att arbete också bestäms av inom vilken social relation aktiviteten försiggår (7). Karlssons beskrivning är relevant för min studie då den rymmer obetalt arbete i familjen såväl som lönearbete.

Hur beskriver man då det obetalda arbetet? En genomgång av fem lexikon, en databas samt en webbsida visade att obetalt arbete sällan förklaras enskilt men ofta används i förklaringar av andra fenomen. Nationalencyklopedin gav två träffar vid sökning på ”obetalt arbete”. Begreppet fanns med i förklaringen av patriarkat (8) samt barnarbete (9), dock utan att det obetalda arbetet i sig närmare förklarades. Oxford Dictionary of Law gav en träff på ”unpaid work” där obetalt arbete innebar samhällstjänst, alltså ett straff efter en rättegång (10). “Unpaid work” beskrevs i Encyclopedia Britannica i artikeln om ”modernization” (11) tillsammans med bl.a. frivilligarbete och barnomsorgsarbete som ”unproductive”. A Dictionary of Sociology gav en träff, i förklaringen till “domestic labour” (12). Med detta menades hushållsarbete såväl som emotionellt arbete. I den svenska databasen GENA (Genusavhandlingar) (13) fanns inte obetalt men väl ”oavlönat arbete” som sökord, dock med endast en avhandling som träff. Däremot gav ”arbetsfördelning” plus ”hushållsarbete” sju träffar. Den första träffen vid sökning på Arbetslivsinstitutets hemsida¹ med sökord ”obetalt arbete” var en artikel som förklarade kvinnors och mäns skilda hälsorisker genom att hänvisa till skilda villkor gällande betalt och obetalt arbetsliv (15). I Folkhälsovetenskapligt lexikon (6) fanns varken obetalt eller oavlönat arbete med som uppslagsord, däremot fanns arbete (se föregående stycke).

Som exempel på utvidgning av den traditionella innebörden av arbetsbegreppet kan en studie av Carlstedt & Forssén nämnas (16). Forskarna genomförde en kvalitativ intervjustudie med tjugo kvinnor födda på 1910- och 20-talen för att synliggöra de livsvillkor som låg till grund för kvinnors upplevelser av arbete. Utgångspunkten var att arbete är centralt för hälsan och därför viktigt att undersöka, inte minst ur

---

¹ Efter att sökningen gjordes i mars 2007 har hemsidan stängts pga. Arbetslivsinstitutets nedläggning. Materialet på hemsidan har nu delats upp på ett antal instanser där Arbetsmiljöverket har övertagit den största delen. En sökning på Arbetsmiljöverkets hemsida (14) ger i maj 2007 inga träffar på varken ”oavlönat arbete” eller ”obetalt arbete”: efter sökningen visas däremot frågan ”menade du *betalt* arbete?”.

medicinsk synpunkt. För att förstå kvinnornas hälsoupplevelser, såg forskarna det som nödvändigt att ta del av deras arbetsupplevelser. Intervjuerna tog upp kvinnornas sammanlagda arbete under deras liv, dvs. både betalt och obetalt. I begreppet ”arbete” omfattades i studien förutom lönearbete också hushållsarbete, relationsarbete, omsorgsarbete och oavlönat arbete. Författarna påpekade att när arbete görs synonymt med förvärvsarbete upprätthålls en hierarki som placerar det obetalda arbetet över det betalda. Dessutom ställdes arbete utanför den avlönade arbetsmarknaden i skymundan. Detta osynliggjorda arbete utfördes ofta av kvinnor och var många gånger en förutsättning för andras (t.ex. makens) lönearbete.

2.2. Statistik och tidigare forskning

Statistiska centralbyrån för statistik över ett flertal aspekter av det betalda arbetet i Sverige (17). Letar man uppgifter om det *obetalda* arbetet är man hänvisad till två tidsanvändningsstudier från 90/91 och 00/01 (18). Av dessa kan man utläsa att kvinnor och män, enligt den senare undersökningen, utför lika många timmars arbete under en vecka. Kvinnor arbetar dock dubbelt så mycket obetalt som betalt, medan det omvända gäller för män. Under tioårsperioden har kvinnor minskat sin tid i obetalt arbete utan att män ökat densamma. Enligt statistiken är alltså det obetalda arbetet jämnare fördelat idag än för tio år sen, beroende på en förändring av kvinnors beteende.

Statistiken inleder en litteraturöversikt av empirisk forskning om obetalt arbete och hälsa. Allra först beskrivs en vanlig teoretisk utgångspunkt inom forskningsområdet. Forskningsresultaten är huvudsakligen svenska men även ett par internationella studier nämns för att visa att frågan inte bara är en svensk angelägenhet.

Inom hälsorelaterad forskning som anknyter till obetalt arbete utgörs den teoretiska ramen ofta av stressteori och rollbelastningshypoteser. Utgångspunkten för dessa teorier är att varje individ har begränsad tid och energi att lägga på olika roller i livet (19). Fokus i den nämnda forskningen är vanligen hur dubbelt arbete, dvs. kombinationen av förvärvs- och hemarbete, inverkar på hälsoutfall. Det finns olika hypoteser om hur kombinerade sfärer påverkar hälsan hos individer. Expansionshypotesen understryker det främjande i att ha flera roller. Belastningshypotesen hävdar däremot att kombinationen av roller, så som karriärist, förälder och partner, kan skapa mer stress än vad som är möjligt att hantera.

Hall (20) visade med kvantitativa data hur livet i hemmasfären påverkade kvinnors hälsa mer än det påverkar mäns. I en tvärsnittsstudie undersöktes hur arbetsplats- och hemmiljö påverkade hälsoutfall i en svensk population. De oberoende variabler med vilka hemmasfären mättes var hushållsarbete, behov av barnomsorg samt vilka resurser som fanns tillgängliga för detta. Den beroende variabeln bestod av en indikator på självskattad hemmastress. Hälsoutfall mättes med de beroende variablerna psykosomatisk påfrestning samt kronisk fysisk sjukdom. Resultaten visade att hushållsarbete hade samband med ökad hemmastress hos kvinnor. Detta i sin tur innebar i studien ökad risk för psykosomatisk påfrestning och fysisk ohälsa. Dessutom fanns samband mellan kvinnors psykosomatiska påfrestning och interaktionen mellan arbete och hem. Sambandet fann man inte bland män. Multipla

roller för kvinnor kunde alltså innebära en ackumulerad arbetsbörda som innebar multipla stressorer. Författaren påpekar att detta beror på de exponeringar roller innebär – det är inte de olika rollerna i sig som ger den skadliga effekten.

Renstig & Sandmark (21) undersökte i en kvantitativ enkätstudie faktorer som påverkar långtidssjukskrivning bland kvinnliga högre tjänstemän i Sverige. Fynden visade att riskfaktorerna var beroende av kvinnornas yrkesroll, sociala position och framför allt växelverkan mellan dessa områden. Särskilt de kvinnor som hade barn upplevde konflikter och svårigheter med att förena familjeliv med yrkesliv. En slutsats författarna drar är att ojämsställda familjeförhållanden och betungande ansvar för barn och hem starkt påverkar långtidssjukskrivningarna. Studien indikerade att en karriärinriktad kvinna i ett heterosexuellt parförhållande samtidigt som hon satsade på sin yrkesroll även var tvungen att det större ansvaret för hemmet, vilket orsakade en stor sammanlagd arbetsbelastning.

En av slutsatserna i tidigare refererade studie av Carlstedt & Forssén (16) var betydelsen av relationer i kvinnors arbete. Även det som verkade vara kvinnornas fria tid användes till stor del åt att upprätthålla sociala relationer. Som exempel kan nämnas det krav kvinnorna många gånger upplevde på att ta ansvar för andra. Ansvarskravet internaliserades både fysiskt och psykiskt och kunde därmed orsaka både fysisk och psykisk ohälsa. Ständig beredskap i kroppen kunde t.ex. leda till sömnsvårigheter. Författarna urskilde ett fenomen de kallade ”tvingande lyhörddhet” (22). Begreppet syftar till en skada som kvinnors frekventa ansvarsarbete kunde ge upphov till. Skadan innebar att ständiga krav till hänsyn och ansvar gentemot andra fick konsekvenser för kvinnors egen hälsa i form av fysisk och psykisk överansträngning och utmattnings. Detta tvingande ansvarsarbete förekom både i både avlönade och oavlönade sammanhang; i familjerelationer i form av t.ex. omsorgsarbete och på arbetsplatser i form av att t.ex. anstränga sig för att skapa ett gott socialt klimat. Att alltid leva sig in i andra riskerade att bli ett krav som inte gick att bortse från. Genom att tillskriva kvinnors ”natur” denna ständiga lyhörddhet, menar författarna att det relationsarbete som kvinnorna faktiskt utförde osynliggjordes.

Krantz & Östergren (23) har forskat kring stressbelastning och dubbelexponering (”double exposure”). I en epidemiologisk studie av svenska kvinnor undersöktes den effekt som kombinationen av hushålls- och arbetsrelaterade faktorer har för medicinskt oförklarade symptom. Dubbelexponering var en betydande riskfaktor för hög nivå av oförklarade symptom. Man drog slutsatsen att det skulle gynna kvinnors hälsa att minska stressexponeringen i jobbet och/eller minska på hushållsansvaret. I en senare studie av Krantz et al (24) omfattande både kvinnor och män visades att kvinnors ohälsa, mätt genom antal rapporterade symptom, var beroende av interaktionen mellan förvärvsarbete och hushållsarbete, medan mäns symptom var beroende av långa arbetsdagar inom förvärvsarbetet. Intressant i denna studie var att mäns symptom minskade, trots många timmar i övertid, om de ägnade sig åt omsorg av barn. Här visades alltså att det obetalda hemarbetet inte bara är en s.k. kvinnofråga.

Spanska forskare (25) undersökte könsskillnader i fördelning av förvärvsarbete och obetalt arbete, för att sedan undersöka dessa skillnader i relation till självskattad hälsa, psykosomatiska problem samt utnyttjande av hälsoservice. Detta är i Spanien

en aktuell fråga eftersom kvinnor först nu börjar komma ut på arbetsmarknaden. Resultaten belyste att familjekrav påverkade kvinnors, men inte mäns, hälsa. Kvinnor i familjer med mer än tre medlemmar löpte ökad risk för dålig självskattad hälsa, en faktor som inte påverkade männen i studien. Däremot var yrkesrelaterad social klass av betydelse för männens självskattade hälsa. Detta speglade de olika livssfärer som hade störst betydelse för kvinnors och mäns tillvaro: familje- respektive arbetsliv. Man drog slutsatsen att den ojämna könsfördelningen av familjeansvar tas i beaktande för att förstå sociala hälsodeterminanter bland förvärvsarbetare av båda könen.

En amerikansk studie av Mattingly & Sayer (26) jämförde kvinnors och mäns upplevda tidsbrist ("time pressure") 1975 och 1998 i relation till bl.a. fritid, obetalt arbete och förvärvsarbete. Studien visade att fritidens kvalitet var olika för män och kvinnor. 1975 verkade fritid avstressande för kvinnor, men 1998 gällde inte detta längre: snarare ökade kvinnors fritid nu deras upplevelse av tidsbrist. Kvinnor hade betydligt ökat sitt betalda arbete under perioden utan att minska på det obetalda, vilket sågs som en förklaring av skillnaden mellan mäns och kvinnors upplevelse av tidsbrist, då mäns totala arbetsbörda varit konstant. Kvinnors, men inte mäns, tidsbrist visade ett samband med civilstånd: stressen ökade om kvinnorna hade familj. Kvinnors traditionella roll i äktenskapet antogs påverka upplevelsen av stress, även om timmarna av ledig tid var lika många som männens. Författarna syftade på det osynliga arbete som ofta utförs av kvinnor, t.ex. att ha ständigt övergripande hushållsansvar och samordna aktiviteter i familjen. Detta var uppgifter som inte betraktas som direkt arbete, men som bidrog till att fritiden inte blev den avkoppling den skulle kunna bli för kvinnor med familj.

2.3. Teorianknytning

Utgångspunkten i denna uppsats är att arbetsdelningen i samhället, dvs. den könssegregerade arbetsmarknaden som hänvisar kvinnor till hemmasfär och män till offentlig sfär, upprätthåller ett ojämlikt förhållande mellan könen. Historikern Yvonne Hirdman (2,3) har utvecklat en teori om detta strukturella förhållande mellan kvinnor och män. Hirdmans teori bidrar med en förklaring till den existerande arbetsdelningen mellan könen. Teorin visar att förändring av samhällsliga omständigheter är möjlig, om än svår.

Genussystemets principer

Hirdman beskriver ett socialt mönster i samhället som hon benämner "genussystem" och menar orsakar de strukturella relationerna mellan kvinnor och män. I genussystemet identifieras två principer: *könens isärhållande*, dvs. segregering av män och kvinnor samt *den manliga normens primat*, dvs. normering av män framför kvinnor. Män och kvinnor agerar i sina dagliga liv automatiskt utifrån normer som gynnar genussystemets reproduktion. Detta övergripande genussystem rymmer de olika genuskontrakt som existerar mellan män och kvinnor och som utformas olika beroende på tidsperiod. Med kontrakt menas en osynlig överenskommelse eller en outtalad norm. Mellan 30- och 60-talen rådde i Sverige det stereotypa husmoderskontraktet, för att sedan luckras upp av den absoluta likhetens

jämlikhetskontrakt. Sedan 70-talet menar Hirdman att könen förhåller sig till varandra i termer av ett jämställdhetens genuskontrakt.

Genussystemets möjlighet till förändring

Hirdman beskriver även möjligheten till förändring av denna relation mellan könen. Relationen består av just kontrakt, och kan således omförhandlas. Det som kan luckra upp kontrakten är förhållanden som gör att genusystemets första logik, segregeringen, kan tänkas, och vidare levas bort. Då tvingas den manliga normen, dvs. systemets andra logik, att ifrågasättas (se vidare nedan, "likhetens konflikt"). Exempel på sådana tvingande förhållanden är t.ex. kvinnors protester för rösträtt. Ett annat exempel är arbetskraftsbehov under krig. Båda de omständigheterna bidrog till att systemets första logik bröts: kvinnor integrerades på dittills manliga områden i samhället. Dock skapar utmanandet av segregeringen nya problem (se vidare nedan, "olikhetens konflikt").

Genussystemets konflikter

Två former av konflikt kan urskiljas i genusystemet; likhetens och olikhetens konflikt. När kvinnor genom krav och reformer får mer och mer tillträde till maktarenor i samhället (rättigheter rörande utbildning, rösträtt, arbete etc.) utmanas systemets principer. Integrering av könen sker och den manliga normen ifrågasätts. Integreringen gör det uppenbart att både kvinnor och män är primärt "mänskliga" – både kvinnor och män kan och vill studera, lönearbeta och rösta. Att kvinnor och män är fundamentalt lika varandra går inte att bortse ifrån när man ger båda kön tillträde till samma arenor, vilket strider mot genusystemets första logik isärhållande. Därmed skapas en *likhetens konflikt*.

Med den fundamentala likheten mellan könen konstaterad blir den fysiologiska skillnaden desto mer angelägen att framhäva. Uppenbart är att samhällets institutioner många gånger är anpassade efter den manliga normen (t.ex. att lönearbete inte är anpassat till samtidigt föräldraskap). "Det kvinnliga", barnafödandet, blir något från normen avvikande; det är genom moderskapet som kvinnor avviker från män. Detta är innebörden i *olikhetens konflikt*: kvinnors särart måste definieras som just avvikande för att upprätthålla genusystemets andra princip om den manliga normen.

Konflikterna får konsekvenser i form av två förutsättningar för kvinnor i moderna samhällen. Den ena är dilemmat mellan likhet och särart: kvinnor tvingas definiera om de är i första hand människa eller kvinna. Det blir problematiskt att vilja vara "båda", t.ex. både förvärvsarbetande och mor. Den andra konsekvensen av könskonflikten är att det är kvinnorna själva som definieras som problemet, eftersom det ju är kvinnorna som avviker från den manliga normen. Det anses alltså inte vara normen som är felaktig – utan kvinnorna. Så blir "kvinnofrågorna" till och det blir kvinnors sak att förhålla sig till orättvisa fenomen som t.ex. obetalt arbete.

2.4. Uppsatsens utgångspunkter

Genussystemet bidrar med en förklaring till den arbetsdelning vars politiska konstruktion uppsatsen vill utforska. Konflikterna mellan könen, orsakerna och konsekvenserna utgör den teoretiska bakgrund mot vilken uppsatsens resultat kommer att diskuteras.

Avsikten med genomgången av tidigare empiri och teoretisk anknytning är att peka på kopplingen mellan obetalt hemarbete och hälsa som viktig att göra. En möjlighet är att män och kvinnor har ojämlika förutsättningar till god hälsa på grund av en ojämn fördelning av det obetalda arbetet. Detta står i kontrast mot det nationella folkhälsomålet om god hälsa på lika villkor för hela befolkningen (27). I uppsatsen undersöks därför hur det obetalda arbetet konstrueras i politiska texter.

3. SYFTE

Syftet med den föreliggande uppsatsen är att

- *utforska* på vilket sätt obetalt arbete konstrueras inom olika politikområden, samt
- *identifiera* likheter, skillnader och möjliga länkar mellan de utforskade områdena.

3.1. Frågeställningar

Ett antal frågor ställdes till det utforskade materialet. Frågorna omfattar olika aspekter av fenomenet obetalt arbete;

- *definieras* begreppet alls i texterna och i så fall hur?
- Vilka delaspekter består definitionerna av?
- Hur *beskrivs* fenomenet och dess förekomst i ”verkligheten” i texterna på andra sätt än genom definitioner?
- Vilka delaspekter består beskrivningarna av?

4. METOD

Efter litteraturgenomgången och innan analysen påbörjades preciserades ”obetalt arbete” som det obetalda arbete som krävs av ett hushåll för att upprätthålla vardagen. Innehållet i detta arbete skiljer sig förstås åt mellan individer beroende på livssituation. Fokus kan vara relationer, omsorg, planering eller konkret hushållsarbete. Denna formulering av fenomenet styrde sedan läsningen av texterna och fungerade som urvalskriterium vid urskiljandet av meningsbärande enheter.

Studiedesignen bestod av kvalitativ innehållsanalys av två politiska skrifter: Folkhälsopolitisk rapport 2005 (28) samt Jämställdhetspolitiska utredningen 2005 (4).

4.1. Urval och datainsamling

Folkhälsopolitisk rapport (härefter kallad ”rapporten”) och Jämställdhetspolitiska utredningen (härefter kallad ”utredningen”) är valda eftersom de är relativt nyutgivna politiska dokument, utformade på strukturell nivå. Urvalskriterierna innebar

- att dokumentet var *väsentligt* och *centralt* inom respektive politikområde,
- att dokumentet var *aktuellt* i tid
- att dokumentet var författat på *strategisk, övergripande* nivå.

Rapporten är ett dokument som ska utkomma vart fjärde år med start 2005. Statens folkhälsoinstitut redovisar här uppföljningen av Sveriges folkhälsomål. Utvecklingen inom de elva folkhälsopolitiska målområdena redogörs för genom beskrivning av de viktigaste indikatorerna som mäter folkhälsan inom dessa områden. Rapporten ska ge förslag till åtgärder samt redogöra för hur redan genomförda åtgärder tagits emot. Syftet med utredningen ”Makt att forma samhället och sitt eget liv” var dels att kartlägga jämställdhetspolitikens mål, inriktning, organisation och effektivitet, men också att granska jämställdhetens verkan inom andra politikområden. Båda texterna är dokument som utgör riktlinjer och handlingsplaner för vidare planering, beslut och insatser på mer konkret nivå. De lägger grund till de åtgärder som faktiskt vidtas i samhället, varför det är relevant att undersöka hur de är formulerade.

Varför urvalet gjordes inom områdena folkhälsa och jämställdhet bör framgå av tidigare avsnitt. Ur ett folkhälsovetenskapligt perspektiv var det intressant att undersöka huruvida ett folkhälsopolitiskt utlåtande delar jämställdhetspolitisk analys.

Först har innehållsförteckningarna i de båda skrifterna lästs, varpå relevanta kapitel valts ut. I utredningen har följande delar granskats: ”Sammanfattning” (s. 11-33), ”Arbetsmarknad och arbetsliv” (s. 147-214), ”Pappapolitik och obetalt hemarbete” (s. 247-286) samt ”Omsorgsarbete” (s. 293-347). I rapporten valdes det avsnitt som behandlar folkhälsomål nr 4, Ökad hälsa i arbetslivet (s. 222-231), som en del av kapitlet ”Utvecklingen inom folkhälsopolitikens elva målområden”. Urvalet grundades på antagandet att detta var de ställen i texterna där det obetalda arbetet borde finnas beskrivet.

4.2. Analys

Analysen av de politiska texterna har inspirerats av hermeneutisk vetenskapsteori; en filosofisk tradition som behandlar tolkning av text och som understryker att läsaren/tolkaren aldrig kan sätta sig själv åt sidan. Bengtsson uttrycker det som att ”vi aldrig kan uppnå en absolut förutsättningslöshet” gentemot det som ska tolkas (29 s. 16). Både läsarens och tolkarens förståelse av text är alltid beroende av den egna förförståelsen. Detta förhållningssätt uttrycks genom den hermeneutiska

cirkeln, som innebär att förståelse möjliggörs av växelvis tolkning av del och helhet, eller mellan de undersökta fenomenen och den egna förståelsen.

Innehållsanalys kan betraktas som ett verktyg för att metodiskt beskriva textinnehåll (30). Den analysmetod som använts i studien är kvalitativ innehållsanalys som den beskrivits av Graneheim & Lundman (31). Metoden är vald för att på bästa sätt uppfylla studiens syfte: att utforska definitioner och beskrivningar av fenomenet ”obetalt arbete” som det uttrycks i politisk *text*. På samma sätt som det är vanligt att analysera t.ex. intervjuer med innehållsanalys analyserades här de politiska texterna.

Innehållsanalysen av de båda texterna genomfördes parallellt. Arbetet inleddes genom att läsa igenom alla sidor av ovan nämnda kapitel en gång, och efter denna första läsning urskilja meningsbärande enheter (mbe). En meningsbärande enhet identifierades som de delar av texterna som svarade på frågorna som formulerats till materialet (se avsnitt 3.1). Kapitlen lästes ett flertal gånger för att söka ytterligare mbe tills inga fler hittades. Därefter kondenserades mbe genom att relevanta beskrivningar, begrepp, termer och uttryck lyftes ur de fullständiga textenheterna. Vanligtvis innebär innehållsanalys även kodning, vilket här emellertid inte uppfyllde studiens syfte (se avsnitt 6.2). De kondenserade mbe ställdes upp i tabeller för att göras överskådliga. Mbe från de skilda dokumenten hölls hela tiden åtskilda. Därefter söktes gemensamma nämnare mellan mbe eller grupper av mbe. Dessa gemensamma nämnare bildade kategorier. Länkar mellan kategorierna sammanfattades i teman. Subkategorier, en grupp begrepp med gemensam nämnare inom en övergripande kategori, identifierades i analysen av beskrivningarna. Slutligen utformades en modell där resultaten av de båda innehållsanalyserna åskådliggjordes.

5. RESULTAT

Innehållsanalysen besvarade frågorna som formulerats till materialet (avsnitt 3.1.). Frågorna rörde definitioner och beskrivningar av fenomenet obetalt arbete. Nedan presenteras resultatet av analysen. Avsnittet avslutas med en jämförelse mellan de båda texterna samt ett förslag till modell över hur obetalt arbete konstrueras i politisk kontext.

5.1. Definitioner

Ett viktigt fynd är att obetalt arbete inte alls definierades i det granskade kapitlet i rapporten. I utredningen återfanns den definition som citeras nedan (4):

”Vi tänker oss vanligtvis arbete som lönearbete på arbetsmarknaden. Men inom familjen sker också olika former av arbete som till största delen är obetalt, det som brukar kallas för hemarbete. Det rör sig om hushållsarbete som att städa, tvätta, diska och laga mat. Det kan också handla om att mata, trösta, och tvätta sina barn, sin äldre partner eller sina gamla föräldrar. En annan arbetsuppgift är inköp och underhållsarbete.” (4 s. 294)

Definitionen innehöll olika aspekter av det utforskade fenomenet. Mbe samt innehållsanalysens resultat visas i tabell 1.

Tabell 1. Konstruktion av fenomenet ”obetalt arbete” genom definitionen i Jämställdhetspolitiska utredningen.

MENINGSBÄRANDE ENHET (MBE)	KATEGORI	TEMA
hemarbete	inom familjen	
hushållsarbete som att städa, tvätta, diska och laga mat inköp och underhållsarbete	hushållet	den traditionella kärnfamiljen
mata, trösta, och tvätta sina barn, sin äldre partner eller sina gamla föräldrar omsorgsarbete personlig service	relationerna	

Obetalt arbete framstod som ett fenomen inom den traditionella familjesfären som uttalat innebar den heterosexuella kärnfamiljen. De kategorier som urskiljdes kallades *inom familjen*, *hushållet* samt *relationerna*. Det fanns alltså flera dimensioner av fenomenet i definitionen: antingen karaktäriseras obetalt arbete av familjens privatliv, praktiska hushållssysslor eller familjerelationer. Den röda tråd som urskiljdes mellan kategorierna kallades *den traditionella kärnfamiljen*.

5.2. Beskrivningar

Båda texterna beskrev även fenomenets förekomst i verkligheten på andra sätt än genom uttalade definitioner. Här presenteras först innehållsanalysen av rapportens beskrivningar, därefter av utredningen.

Folkhälsopolitisk rapport

Rapporten innehöll aldrig uttrycket ”obetalt arbete” men beskrev ändå fenomenet så som det valdes att förklaras i uppsatsen. I tabell 2 visas mbe samt innehållsanalysens resultat i form av subkategorier, kategorier och teman.

Tabell 2. Konstruktion av fenomenet "obetalt arbete" genom beskrivningarna i Folkhälsopolitisk rapport.

MENINGSBÄRANDE ENHET (MBE)	SUBKATEGORI	KATEGORI	TEMA
individernas hela livssituation omständigheter utanför arbetet balans mellan arbetsliv och privatliv hur arbetslivet låter sig förenas med livet i övrigt	<i>helhetssynen</i>	individens olika livssfärer	
andra livssfärer så som familj familjekrav	<i>familjens betydelse</i>		<i>integrering av livssfärer</i>
möjligheter till avkoppling, vila och sömn	<i>idealet</i>		
bristande återhämtning	<i>problemet</i>	den problematiska återhämtningen	
dubbelarbetande kvinnor kvinnors problem med att varva ner efter arbetsdagens slut	<i>kvinnors villkor</i>		
systemen för barnomsorg, äldreomsorg, vård av anhöriga etc		samhällsstrukturer för omsorg	

Efter genomgång av mbe formades tre kategorier och fem subkategorier. Det faktum att livet består av både arbets- och privatliv, att omständigheter utanför arbetet påverkar välbefinnandet på arbetsplatsen samt att hela livssituationen är väsentlig ingick i den första kategorin *individens olika livssfärer*. Två subkategorier formades: *helhetssynen* som fokuserade balans mellan olika delar av tillvaron samt *familjens betydelse* som uppmärksammade att familjen är en särskild sfär utanför arbetstid, en sfär där det kan förekomma krav.

Den problematiska återhämtningen identifierades som en andra kategori där subkategorierna *idealet*, *problemet* och *kvinnors villkor* urskiljdes. Avkoppling, vila och sömn mellan arbetspass beskrevs som nödvändiga och ideala för människors välbefinnande. Bristande återhämtning framhölls som ett problem för detta välbefinnande. Påpekandet att kvinnor oftare än män har problem att varva ner efter arbetsdagens slut visade att frågan om återhämtning efter arbetspass är problematisk framför allt för kvinnor. Att dubbelarbetande kvinnors särskilda utsatthet nämndes förtydligade detta.

Slutligen urskiljdes *samhällsstrukturer för omsorg* som en tredje kategori. Samhällets system för omsorgslösningar beskrevs som betydelsefulla för återhämtning och balans i tillvaron.

Det genomgående tema som knöt samman kategorierna i rapporten kallades *integrering av livssfärer*. I beskrivningarna av livssfärerna, hur de påverkar

välbefinnande och vilket ansvar samhället har att ta för detta var integrering en röd tråd.

Jämställdhetspolitiska utredningen

Utredningen innehöll fler och utförligare beskrivningar av det studerade fenomenet än vad rapporten gjorde. I tabell 3 visas mbe samt innehållsanalysens resultat i form av subkategorier, kategorier och teman.

Tabell 3. Konstruktion av fenomenet "obetalt arbete" genom beskrivningarna i Jämställdhetspolitiska utredningen.

MENINGSBÄRANDE ENHET (MBE)	SUBKATEGORI	KATEGORI	TEMA
den primära könssegregeringen utestängning av kvinnor från arbetsmarknaden könssegregeringen på arbetsmarknaden (och i hemmen)		olika kön, olika sfärer	
det obetalda hemarbetet skall delas lika ojämställd arbetsfördelning ojämn fördelning av det obetalda arbetet en ojämställd arbetsdelning inom familjen		värdering av fördelning	
hushållsnära tjänster		samhällsstrukturer för avlastning	
det obetalda arbetet förknippat med barn och familj förena förvärvsarbete och familjeliv obetalt arbete i hemmen insatser med hem och barn	<i>arbetsbörda</i>	den obetalda arbetsplatsen	
arbetsdelningen i familjen roll- och ansvarsfördelning kvinnors deltidarbete traditionell fördelning av hemarbetet huvudansvaret för hushåll och skötsel av barn	<i>arbetsdelning</i>		<i>outtalade självklarheter</i>
en hustru som vårdar obetalt omsorgsarbete för kärleks skull omsorgsansvar anhörigomsorg anhörigvårdare äktenskapets omsorgskapacitet personliga omvårdnaden informell omsorg omsorgen om en äldre make/maka eller gamla föräldrar omsorg om egna barn kvinnors obetalda omsorgsarbete inom familjen	<i>självklar omsorg</i>		
mäns ansvar småbarnsfäders bristande arbetsinsats vad gäller hem och barn pappapolitik mäns deltagande i familjelivet mäns obetalda insatser med hem och barn	<i>valfri omsorg</i>		

De grupperades i fyra huvudkategorier. I den första kategorin *olika kön, olika sfärer* samlades beskrivningar som påpekade att män och kvinnor traditionellt har utfört/utför olika typer av arbete. Åtskillnaden av män på den avlönade arbetsmarknaden och kvinnor i hemmen beskrevs genom att t.ex. omtala den primära könssegregeringen och utestängningen av kvinnor från arbetsmarknaden.

Vidare talar man i kategorin *värdering av fördelning* om arbetsdelning som något som ska vara jämställt och lika mellan kvinnor och män. Detta indikerar att de båda uppmärksammade arenorna för arbete – den betalda respektive den obetalda – inte är likställda varandra i fråga om makt.

I den tredje kategorin *samhällsstrukturer för avlastning* fanns begreppet hushållsnära tjänster. Detta beskriver ett samhälleligt förhållningssätt gentemot det obetalda arbetet; en strategi för avlastning av främst kvinnor.

I kategorin *den obetalda arbetsplatsen* uttrycktes obetalt arbete som ett fenomen inom hemmet och familjen. Detta var en omfattande kategori där fyra subkategorier formades. I subkategorin *arbetsbörda* användes uttryck som inte värderade, men väl påpekade, att hem och familj innebar en arbetsbelastning. *Arbetsdelning* uppmärksammade att arbetet och ansvaret inom familjen aktivt fördelas, t.ex. genom kvinnors mindre deltagande på arbetsmarknaden genom deltidsarbete eller den traditionella fördelningen av arbetet. *Självklar omsorg* uttryckte särskilt kvinnors villkor inom familjen och de konsekvenser för arbetsbördan en traditionell kvinnoroll innebär, t.ex. en hustru som vårdar, obetalt omsorgsarbete inom familjen, obetalt omsorgsarbete för kärleks skull. Här rymdes även olika beskrivningar för det arbete som omsorgen om andra utgör i en familj, så som informell omsorg, anhörigomsorg och omsorg om egna barn. *Valfri omsorg* fokuserade fäderns förhållande till obetalt arbete och att detta bör förändras. Pappapolitik är en term för strukturella åtgärder som ska få män att ta större ansvar i hem och familj. Även uttryck som deltagande och insats användes när man talade om mäns, främst fäderns, obetalda arbete.

Det genomgående tema som de identifierade kategorierna uttrycker kallades *outtalade självklarheter*, då de alla förhåller sig till kvinnors och mäns ofta outtalade men självklara roller i hem, familj och samhälle.

5.3. Jämförelse av dokumenten

Olikheter identifierades mellan de båda datakällorna både i kvantitet och i innehåll. Där rapporten var nästan uteslutande könsneutral i förhållande till obetalt arbete innehöll utredningen ett genusperspektiv. Rapporten saknade en definition av det undersökta fenomenet, medan utredningen definierade fenomenet utifrån den traditionella kärnfamiljen. En ytterligare skillnad var att där rapporten beskrev livssfärer och vikten av balans mellan dessa, utvecklade utredningen vad dessa livssfärer innebär för män och kvinnor. Avsaknad av genusperspektiv innebar att uttryck som makt och jämställdhet inte återfanns i rapporten och att man inte närmare specificerade mäns och kvinnors skilda livsvillkor. Medan kategorierna i rapporten kretsade kring balans mellan olika sfärer i individers liv, rörde

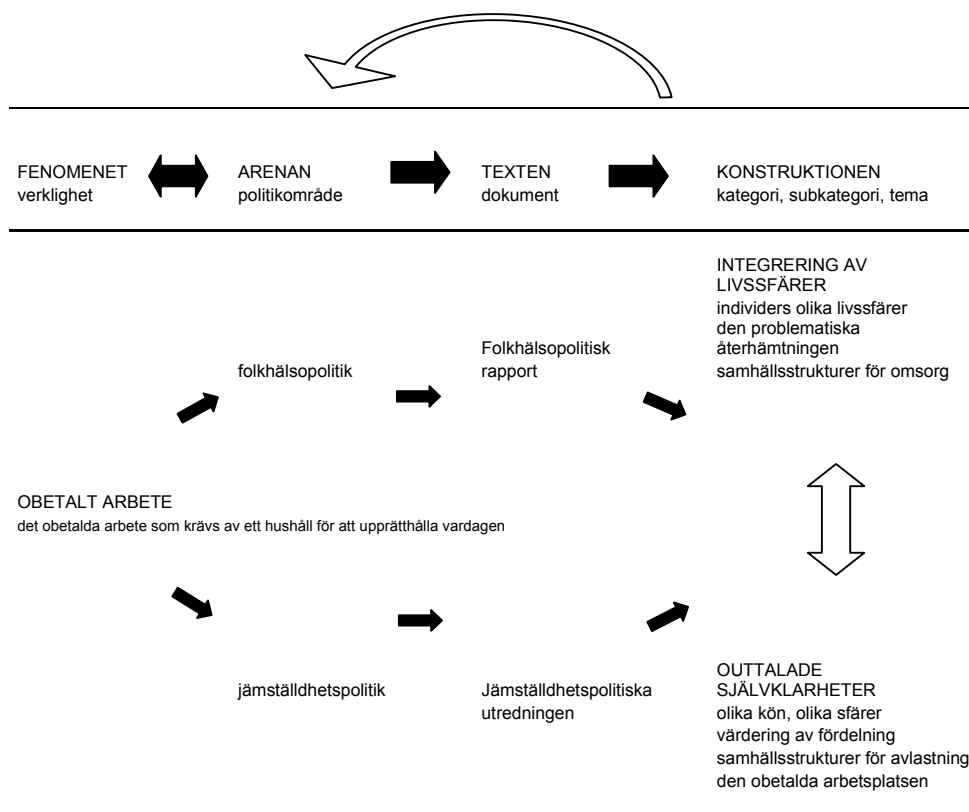
utredningens kategorier könsbundna normer och konsekvenser av dessa. Rapporten använde vid ett tillfälle termen ”dubbelarbete” vilket aldrig utredningen gjorde.

Det fanns även likheter mellan dokumentens kategorier. Familjen sågs som betydelsefull för obetalt arbete i båda texter. Även samhällets ansvar för det traditionellt obetalda arbetet urskiljdes. Förvärvsarbetet rymdes i båda texternas kategorier. I någon mening var rättvisa centralt inom båda områdena, även om rapporten talar om alla individers möjlighet till återhämtning medan utredningen talar om att dela det obetalda arbetet lika mellan män och kvinnor.

5.4. Förslag till modell

Figur 1 är ett försök att presentera uppsatsens resultat i en politisk kontext. Modellen underlättar jämförelse av innehållsanalysernas resultat. Rapportens fokus låg vid livssfärer, återhämtning och samhällsstrukturer vilket sammanfattades i temat *integrering av livssfärer*. Utredningen kretsade kring könssegregering, rättvisa och familj vilket summerades som *uttalade självklarheter*.

Figur 1. Modell för konstruktion av fenomenet ”obetalt arbete” i en politisk kontext.

Modellen visar det studerade fenomenets väg från verklighet till dess konstruktion i de politiska dokumenten. De nivåer där detta sker är *verkligheten* där fenomenet existerar, det *politikområde* som tar hänsyn till fenomenet, de politiska *dokument*

som behandlar fenomenet i text samt textens struktur där *kategorier, subkategorier* och *teman* konstruerar det förhållningssätt politiken har till fenomenet.

Den första nivån innehåller iakttagelser om verkligheten i samhället. Dessa får sedan rum bl.a. i politiken. Politiska arenor kan förhålla sig till verkligheten – det obetalda arbetet – på skilda sätt. Verkligheten uppmärksammas genom t.ex. politiska dokument. Det är två av dessa som i uppsatsen har analyserats. Resultaten av analysen utgör den sista nivån. Subkategorier, kategorier och teman konstruerar fenomenet i text. Synliggörandet av fenomenets konstruktion kan sedan bli utgångspunkt för nya politiska värderingar av fenomenet, vilket visas med pilen överst i figuren.

Mellan verklighet och politikområde sker ett ständigt utbyte, markerat med en dubbelsidig pil. Det politiska intresset för obetalt arbete beror på hur fenomenet iaktas i verkligheten. Hur individer betraktar obetalt arbete i vardagen beror samtidigt på hur fenomenet uppmärksammas genom t.ex. politiska värderingar.

Syftet med uppsatsen var att utforska den sista nivån där konstruktionen av fenomenet sker, samt identifiera likheter, skillnader och möjliga länkar mellan politikområdena. Dessa likheter, skillnader och möjliga länkar markeras med en dubbelsidig vertikal pil längst till höger i figuren och diskuteras i nästa avsnitt.

6. DISKUSSION

6.1. Resultat

Här diskuteras först de funna definitionerna. Därefter fokuseras de teman som formades i texternas övriga beskrivningar av obetalt arbete. Slutligen pekas på överraskande resultat och en jämförande diskussion mellan resultaten görs. Genomgående är de intressanta kopplingar som kan göras mellan folkhälsopolitik och jämställdhet.

Definitioner

Uppsatsens första fynd gällde de definitioner som använts i dokumenten. I rapporten saknas definition, trots att man påtalade faktorer som berörde kvinnors obetalda arbete i hemmen. Kan det finnas en poäng med att inte belysa fenomenet genom en definition? ”Obetalt arbete” är ett värderande begrepp då det beskriver aktiviteter och sysslor utanför betald arbetstid som just *arbete*. Ett sätt att undvika en sådan möjligt provocerande värdering är att som i rapporten beskriva fenomenet på andra sätt. Därmed konstrueras det obetalda arbetet mer neutralt och mindre provocerande. Detta kan dock få konsekvenser i form av osynliggörande; Carlstedt & Forssén (16, 22) påtalade t.ex. hierarkiseringen av det betalda arbetet över det obetalda som förminskande av kvinnors arbetsinsats.

I utredningen är definitionen² begränsad till att gälla arbete inom familjen, uttryckt via kategorierna privatliv, hushåll och relationer. Familjen innebar den heterosexuella kärnfamiljen vilket aldrig uttalades men framkom av textens sammanhang, varför temat bland kategorierna kallades *den traditionella kärnfamiljen*. Den jämställdhetspolitiska målsättningen angående obetalt arbete innebär ett delat ansvar av hem och barn mellan män och kvinnor (4). Detta antyder att det obetalda arbetet betraktas som särskilt problematiskt först vid heteronormativ par- eller familjebildning. Björnberg konstaterar i linje med ett sådant antagande att kvinnors villkor i arbetslivet försämrats då de får barn och familj och påpekar att föreställningar om ”det goda moderskapet” och ”det rena hemmet” påverkar hur familjer med hemmaboende barn prioriterar arbetsfördelningen (32). Med den utgångspunkten fyller det sitt syfte att använda en definition som synliggör just den heterosexuella familjens roll för fördelning av det obetalda arbetet. En definition borde emellertid ha en bredare inramning för att inte riskera att begränsa det obetalda arbetets till en fråga endast för kärnfamiljen. En slutsats av fynden i texterna är att både frånvaron av en definition samt begränsandet till familjesfären riskerar att förminska fenomenet, och därmed konsekvenserna av det.

Den i analysen använda precisionen av begreppet³ vill vidga synen på obetalt arbete genom att påpeka att allt arbete som krävs för att upprätthålla vardagen bör räknas till det obetalda arbetet, oberoende av hushållets utformning. Obetalt arbete bör inte automatiskt förknippas med makt och fördelning inom kärnfamiljen. Istället bör det vara ett könsneutralt begrepp som sedan vidare kan användas för att uppmärksamma maktasymmetri. Om vardagen kräver ett visst arbete verkar det rimligt att detta måste utföras av alla, oberoende av kön. Genom den valda formuleringen uppmärksammas att män och kvinnor förhåller sig olika till detta ”krav” på vardagens arbete. Att utgå från en sådan bredare beskrivning av det obetalda arbetet utesluter inte att ändå fokusera kärnfamiljens problematik i frågan.

Integrering av livssfärer

Det övergripande temat i rapportens beskrivningar kallades *integrering av livssfärer*. Integreringen tillskrivs stor betydelse för både betalt och obetalt arbete i människors vardag. Detta stämmer väl överens med den empiri som presenterades i början av uppsatsen. Flera studier har visat betydelsen av just interaktionen mellan olika livssfärer och hur det påverkar hälsa och välbefinnande på skilda sätt för män och kvinnor (20, 21, 23-26). Ett genusanalyserande förhållningssätt fanns emellertid inte i rapporten, där man istället talar om alla individers möjlighet till avkoppling, vila och sömn till synes könsneutralt. Det neutrala verkar representera människor, individer, och inte alls män eller kvinnor. Med utgångspunkt i genussystemteori framträder dock en annan bild. Hirdman (2, 3) menar att en av genussystemets lagar är den manliga normens primat: män och inte kvinnor utgör den generella normen i samhället. Ett neutralt förhållningssätt utgår från normen och tar alltså inte hänsyn till att kvinnor och män kan ha olika villkor i olika frågor. Detta riskerar att diskriminera det som avviker från normen. Att tala om individer istället för att

---

² ”[...] hushållsarbete som att städa, tvätta, diska och laga mat. Det kan också handla om att mata, trösta, och väta sina barn sin äldre partner eller sina gamla föräldrar. En annan arbetsuppgift är inköp och underhållsarbete.” (4 s. 294)

³ Det obetalda arbete som krävs av ett hushåll för att upprätthålla vardagen.

explicit utveckla de olika villkor män och kvinnor ställs inför gällande hälsa i det betalda arbetslivet skulle kunna osynliggöra åtgärder gällande kvinnors förhållande till det obetalda arbetet.

Rapporten nämner dubbelarbetande kvinnors särskilda utsatthet utan närmare analys och förklaring, vilket med bakgrund av nämnda studier är anmärkningsvärt. Det existerar alltså i sammanhanget en analys om kvinnors och mäns skilda livsvillkor som inte redogörs för i kapitlet ”Utvecklingen inom folkhälsopolitikens elva målområden”. I rapporten finns dock ett särskilt kapitel med rubriken ”Ett genusperspektiv på folkhälsopolitiken” (28). Det är tänkbart att genusanalysen utvecklas här. Intentionen i uppsatsen har dock varit att undersöka den grundläggande hållningen gentemot fenomenet, varför inga uttalade genusanalyser har valts. Det är emellertid intressant att genusperspektiv tillägnas ett särskilt kapitel istället för att integreras i det granskade kapitlet.

Carlstedt & Forssén (16) fann att kvinnors fritid till stor del används till att upprätthålla sociala relationer. Ett slags relationsarbete utfördes på den tid som var avsedd för vila och återhämtning. Tvingande lyhördhet (22) var ett sådant fenomen som kan ha betydelse för kvinnors möjlighet till återhämtning och därmed försvårar integreringen av kvinnors livssfärer på ett hälsofrämjande sätt. Då social lyhördhet ofta förknippas med kvinnors ”naturliga” sätt att vara, blir det problematiskt att ta avstånd från detta beteende även om det försvårar avslappning efter arbetsdagens slut. Därtill visade data från SCB (18) att kvinnors fria tid oftare än mäns avbryts av hemarbete. Även Mattingly & Sayer (26) tog upp kvinnors ”osynliga” arbete med relationer, ansvar och planering inom familjen som en orsak till att kvinnorna i deras studie inte upplevde fritid som avstressande. Det framstår alltså som om möjligheterna till återhämtning inte är desamma för män och kvinnor, vilket ändå inte redogörs för i rapporten. Detta är påfallande utifrån t.ex. Lundbergs (33) forskningsresultat, som visar att vilan mellan arbetspass, snarare än arbetsuppgifterna i sig, är en betydande determinant för hälsan. En hälsofrämjande integrering av livssfärer förutsätter möjligheten till återhämtning. Att denna vila i sig är determinerad av genus borde vara centralt i ett folkhälsopolitiskt dokument istället för att nämnas i förbigående.

Samhällets ansvar för omsorgsarbetet uttrycks i rapporten som något som hör samman med möjligheterna att integrera livssfärerna. Frånvaron av genusperspektiv döljer här det faktum att avlastning av omsorg genom samhällsåtgärder kan ge helt olika konsekvenser för män och kvinnor. Studierna som refererades i föregående stycke markerar kvinnors behov av att lämna över delar av det obetalda arbetet på andra, t.ex. samhällets omsorgssystem som daghem och äldreboenden, för att på så sätt öka sina möjligheter till återhämtning. Andra studier har belyst mäns förhållande till det obetalda omsorgsarbetet. Forskningsresultat av Krantz m.fl. (24) visade att mäns förvärvsarbete i kombination med omsorg om barn innebar en buffrande effekt för medicinskt oförklarade symptom. Månsdotter m.fl. (34) genomförde en populationsstudie av föräldrars barnledighet kopplat till dödlighet, där pappalediga män visade sig ha en signifikant lägre dödsrisk än de män som inte varit hemma med sina barn. Studierna antydde att mäns omsorgsarbete inte är lika sammankopplat med krav som för kvinnor utan kan ha en positiv effekt för hälsan. Slutsatsen blir att det främst är för kvinnors möjlighet till avkoppling och återhämtning som samhällets omsorgslösningar är av vikt. Män däremot skulle kunna vinna på att ta en större del

av omsorgsarbete själva och på sätt integrera familjesfär med förvärvsarbete. En liknande analys finns emellertid inte i rapporten.

Det genomgående temat i rapporten, integrering av livssfärer, kan avslutningsvis jämföras med likhetens konflikt (2). När män och kvinnor tillåts ägna sig åt samma saker i samhället blir det uppenbart att båda kön delar fundamentala egenskaper och värderingar. Alla vill ha möjlighet att själva utforma sitt liv, utan att bestämmas av segregering eller normering. Detta får som konsekvens att män och kvinnor utökat och integrerat sina livssfärer (till viss del): kvinnors sfär omfattas inte längre endast av hushållet och mäns förvärvsarbete är inte längre deras enda självklara arena. Konsekvenserna av likhetens konflikt, integreringen, är i fokus i rapportens konstruktion av det obetalda arbetet.

Outtalade självklarheter

Utredningen till skillnad från rapporten innehåller uttryck som värderar den existerande arbetsdelningen mellan könen som just orättvis eller ojämslidd. Idealet är det jämställda. Verkligheten ser emellertid annorlunda ut, vilket framgår av t.ex. SCB:s tidsundersökning (18). Det sammanfattande temat *uttalade självklarheter* urskiljdes i utredningen, där en del av temat utgjordes av kategorin *olika kön, olika sfärer* som uppmärksammar åtskillnaden av män och kvinnor i olika områden av samhället. Detta illustrerar hur genussystemets första logik isärhållande kan ta sig uttryck i verkligheten. Det visar också att genuskontrakt kan förändras (2, 3). I utredningen påpekas att den primära könssegregeringen är bruten, vilket med Hirdmans ord innebär att husmoderskontraktet har omformats. Relationen mellan män och kvinnor förutsätter inte längre att kvinnor oavlönat arbetar i hemmen medan män lönearbetar. Det uttalat självklara har ifrågasatts.

Man kan dock fråga sig vilka konsekvenser för kvinnors hälsa det har inneburit att husmoderskontraktet har uppluckrats. Den refererade forskningen undersöker främst kvinnors dubbla arbetsbörda och dess effekter. Problemet verkar ligga i att de förutsättningar ett förnyat genuskontrakt har inneburit för kvinnor inte har förändrat mäns beteende. Kvinnors ökade betalda arbete har knappt minskat deras obetalda och inte heller mäns betalda arbete (18, 26). Utredningen talar ändå om brytningen av den primära könssegregeringen i positiva termer. Kvinnors förvärvsarbete innebär trots allt tillgång till välfärdsförmåner, självständighet och makt över den egna tillvaron. Kanske är ohälsan ett pris som måste betalas till dess att även mäns beteende förändras? Ett sådant antagande illustrerar hur trögförändrat genussystemet är: inte ens då de strukturella relationerna mellan könen får konsekvenser för hälsa och ohälsa förändras de särskilt mycket. Genussystemet tröghet påpekas av bl.a. Björnberg (32) som menar att de traditionella värderingarna i familjen består, trots de politiskt jämställda förutsättningarna mellan könen.

Stora delar av innehållet i utredningen formades i kategorin *den obetalda arbetsplatsen*, vilken syftar till den problematik familjesfären medför det obetalda arbetet. Detta överensstämmer med litteraturgenomgången där de refererade studierna ofta undersökte olika aspekter av familjelivet (16, 21, 22, 25, 26). I subkategorin *valfri omsorg* urskiljs ett försök till förändring av genuskontraktet. Uttrycken här syftar till mäns roll i familjen så som fäder. Genom ett uttryck som pappapolitik indikeras att faders beteende ur jämställdhetssynpunkt kräver politiska

åtgärder. Dessa åtgärder kan ses som de omständigheter som gör att åtskillnaden mellan män och kvinnor kan tänkas, för att sedan levas bort (2, 3); det som krävs för att genussystemet ska rubbas. Politiska åtgärder skulle så kunna påverka tänkandet och sedan agerandet kring mäns obetalda arbete. En utjämning av det obetalda arbetet får nu inte uppfattas som att även män t.ex. borde uppleva tidsbrist på sin fritid (26), utan snarare att en omfördelning skulle kunna förbättra kvinnors villkor. Inte minst är det viktigt att påpeka de vinster som män kan göra genom ökat obetalat arbete (24, 34).

Det finns dock forskning som visar på motsatsen. Nylén (19) visade i en studie att en till fem timmars övertidsarbete per vecka innebar lägre risk för dödlighet bland män. Kvinnomaktutredningen (35) påpekade att pappaledighet innebar sämre villkor på arbetsmarknaden gällande lön och karriärmöjligheter. Här uppstår ett dilemma som kanske måste lösas med solidaritet: kan män göra avkall på sina eventuella vinster för att erbjuda kvinnor bättre villkor? *Valfri omsorg* belyser vidare att män inte deltar automatiskt i familjen på samma sätt som kvinnor gör. Att använda ett uttryck som ”mäns deltagande i familjelivet” indikerar att män generellt inte är så integrerade i familjen som de skulle kunna vara; familjen är något de deltar i när möjlighet finns. För kvinnor är sådant deltagande däremot just en outtalad självklarhet.

Ett flertal uttryck som syftade till omsorgsaspekten av det obetalda arbetet användes, t.ex. informell omsorg, äktenskapets omsorgskapacitet, omsorgsansvar och anhörigomsorg. En sådan terminologi illustrerar hur man kan försvåra att betrakta omsorgen som ett arbete och samlades under kategorin *självklar omsorg*. Att koppla samman omsorg med ansvar för familjerelationer, gör det lätt att betrakta omsorgen som en skyldighet för kvinnor som aldrig uttalas. Att omsorgen är en betydande del av det obetalda arbetet med konsekvenser för vila och återhämtning visades i flera studier (16, 22, 25, 26). Även omsorgsarbete som inte utgörs av konkreta hushållssysslor kan påverka välbefinnandet och därför värt att uppmärksamma som just obetalt arbete. Termerna som användes här signalerar att det är lätt att konstruera omsorgsarbetet som något som självklart ska utföras inom familjen. Detta uttrycker olikhetens konflikt (2): när kvinnor och män återfinns på samma arenor i samhället, blir det angeläget att påpeka att det faktiskt existerar skillnader mellan könen, och att dessa berättigar den manliga normens primat. Kvinnors omsorgsarbete som just självklart blir ett sätt att påpeka sådan skillnad. Den manliga normen berättigas här genom att tillskriva kvinnor en naturlig böjelse för omsorg som inte delas av män. Carlstedt & Forssén (16, 22) har dock visat att kvinnors självklara omsorgsarbete kan få negativa konsekvenser både fysiskt och psykiskt. Temat *outtalade självklarheter* sammanfattar en konsekvens av att genussystemets första logik, isärhållande, ifrågasätts: om isärhållandet av könen rubbas, måste samhällets manliga norm förstärkas. Detta kan göras genom sådana outtalade självklarheter som att ge kvinnor en viss roll i arbetet inom den traditionella kärnfamiljen.

Överraskande resultat

Innan analysen av datamaterialet påbörjades förväntades det att begreppet dubbelarbete skulle vara vanligt förekommande i båda dokumenten. Begreppet nämndes emellertid bara vid ett tillfälle, då i rapporten, och utan vidare förklaring. Det är möjligt att rapporten syftar till kvinnors dubbla börda av förvärvsarbete i kombination med olika typer av obetalt arbete i hemmet, vilket flera av de refererade

studierna gör. Om så är fallet vore detta rimligt att tydliggöra, och dessutom beskriva orsaker samt konsekvenser. Nu är det istället upp till läsaren att fylla begreppet med mening. Viktiga aspekter av dubbelarbetet skulle således kunna missas.

En kategori som i båda dokumenten är frånvarande är sjukskrivning. Litteraturgenomgången redogjorde dock för olika typer av ohälsa i anknytning till obetalt arbete (20-26). Kanske bidrar genussystemets placering av män och kvinnor i olika sfärer till att det inte är vedertaget att peka på det obetalda arbetet som en orsak till kvinnors sjukskrivningar? Renstig & Sandmark (21) påtalade möjligheten att de höga krav på hemarbete som många kvinnor upplevde var självpåtagna. Föreställningen om kvinnors roll inom hem och familj kan bidra till att skuldbelägga kvinnor som inte "klarar" att leva upp till sådana krav.

Sammanfattande diskussion

Konstruktionen av obetalt arbete i båda texterna fokuserade på förvärvsarbete. Både den integrering av livssfärer och de uttalade självklarheter som konstaterades har konsekvenser för det betalda arbetet. Förvärvsarbete ses i utredningen som en förutsättning för autonomi och oberoende, och det konstateras att kvinnors obetalda arbete ofta inskränker på deras förvärvsarbete. Obetalt arbete blir därmed en fråga om kvinnors generella och individuella makt lika mycket som betalt arbete blir det. I rapporten är det obetalda arbetets effekter på hälsan vid förvärvsarbete istället i centrum. Denna skillnad i fokus förklaras av de skilda politikområdena – jämställdhet respektive folkhälsa.

De termer, uttryck och begrepp som användes i utredningen var fler och mer specifika än de som identifierades i rapporten, vilket rimligen delvis beror på att det i detta dokument fanns en uttalad definition att förhålla sig till, samt att mer material ur denna skrift analyserades.

Uppsatsens empiriska bakgrund indikerar att män och kvinnor har skilda förutsättningar till god hälsa när obetalt arbete beaktas. En förklaring till dessa skilda förutsättningar ges av genussystemets principer segregering och normering. De båda principerna tolkar varför kvinnor och män ofta återfinns på skilda arenor i samhället och ger alltså en förklaring till den existerande arbetsdelningen. Teorin tolkar därmed även konstruktionen av det obetalda arbetet i texterna. De teman som identifierades i analysen representerar den ständiga könskonflikt som Hirdman menar att genussystemet orsakar (2, 3). *Integrering av livssfärer* beskriver likhetens konflikt, dvs. det faktum att både män och kvinnor nu rör sig i flera olika livssfärer. *Uttalade självklarheter* är en konsekvens av olikhetens konflikt, dvs. de fundamentala olikheter som tillskrivs män och kvinnor när nu isärhållandet är hotat. Därmed kan man säga att utredningen tar vid där rapporten slutar. De uttalade självklarheterna – könssegregeringen, makt och olika aspekter av familjelivet – är en förklaring till problematiken kring människors integrering av livssfärerna. Slutsatsen blir att konstruktionen av fenomenet i de båda dokumenten i någon mening kompletterar varandra.

6.2. Metodöverväganden

Att uppnå tillförlitlighet i en kvalitativ studie innebär att etablera argument för den mest troliga tolkningen av texten. Samtidigt är det viktigt att lämna utrymme för andra tolkningar än den presenterade (31). Trovärdigheten hos den som analyserar och tolkar materialet är en central aspekt av tillförlitligheten. Hur tillförlitligt uppsatsens resultat är bestäms bl.a. av hur väl innehållsanalys som metod uppfyllde det avsedda syftet, hur relevant urval och datainsamling var samt hur väl analysen genomfördes. I detta avsnitt diskuteras uppsatsens metodologiska styrkor och svagheter.

Tolkarens trovärdighet

Ett metodproblem i innehållsanalysen av texterna var att belägga *min* kategorisering av begrepp och termer som den mest troliga. För att resultatet skulle bli trovärdigt var det viktigt att klargöra de förutsättningar som ledde fram formuleringen av uppsatsens syfte. I det inledande avsnittet redogjordes för min folkhälsovetenskapliga utgångspunkt, dels genom beskrivning av den tidigare empiri som uppmärksammar ett intressant samband mellan obetalt arbete och hälsa, dels genom beskrivning av den teoretiska referensramen tolkningen av resultaten utfördes inom. Detta gav läsaren information om bakgrund och relevans för urvalet av politiska arenor, dokument, kapitel i dokumenten samt meningsbärande enheter. Genom att skildra förutsättningar och tillvägagångssätt ges så möjlighet för en annan person att upprepa studiens analys. Detta bör öka tillförlitligheten inte bara för studiens sammanfattande resultat utan även för valet av metod.

Val av metod

Graneheim & Lundman (31) beskriver kvalitativ innehållsanalys som en metod främst för analys av texter som citerar intervjuer eller beskriver observationer. I uppsatsen användes metoden vid analys av redan formulerad text. De politiska texterna undersöktes som om de varit t.ex. utskrivna intervjuer. Vissa modifieringar gjordes gällande kodning och kondensering jämfört med Graneheim & Lundmans beskrivna tillvägagångssätt (ruta 1). Genom innehållsanalysen kunde de frågor som ställdes till materialet besvaras. Svaren på dessa frågor uppfyllde studiens syfte: att *utforska* på vilket sätt obetalt hemarbete konstrueras inom olika politikområden samt *identifiera* likheter, skillnader och möjliga länkar mellan de utforskade områdena. Genom att ordna termer och begrepp i kategorier, subkategorier och teman gjordes resultatet överskådligt, och det blev också enkelt att jämföra analysresultaten mellan de båda datakällorna. Jämförelsen av resultaten ledde fram till den föreslagna modellen. Innehållsanalysen resulterade i verktyg för att kunna besvara uppsatsens frågor, varför den ses som ett tillförlitligt val av metod.

Urval och datainsamling

Det studerade materialet bestod av två politiska dokument. Urvalet motiverades av uppsatsens syfte, dvs. att studera konstruktion av samma fenomen i olika politikområden. Båda de valda områdena behandlar faktorer som determinerar individers hälsa. ”Obetalt arbete” valdes för fokusering eftersom det är ett fenomen som kan påverka individers hälsa (och därför borde tas upp i rapporten) samt

determineras av könstillhörighet (och därför borde tas upp i utredningen), och som därför förtjänar mer uppmärksamhet i samhällsdebatten. Det utvalda materialet ses som ett trovärdigt urval eftersom det är relevant för studiens syfte.

Andra möjliga dokument för analys skulle kunna vara Folkhälsoinstitutets rapport om Folkhälsopolitik ur genusperspektiv (36) eller den statliga offentliga utredningen Hälsa på lika villkor (27). Kvinnomaktutredningen (35) eller den senaste jämställdhetspolitiska skrivelsen Jämt och ständigt (37) är alternativa skrifter inom det jämställdhetspolitiska området. Eftersom uppsatsens omfattning i tid inte tillät att fler än två dokument valdes, eller ens att de fullständiga texterna i de valda dokumenten granskades, gjordes ett urval av kapitel i de båda dokument som bedömdes vara mest relevanta. De utvalda dokumenten är de mest aktuella och ger god översikt över respektive område.

Efter första läsningen av Folkhälsopolitisk rapport övervägdes att inkludera mer material för analys, då kapitlet inte var så innehållsrikt som väntat. Det i förväg utvalda kapitlet var ”Arbetsliv och arbetsmarknad”, eftersom uppsatsen ville undersöka huruvida det obetalda arbetet fick utrymme i en folkhälsopolitisk analys av befolkningens deltagande i just arbetsliv och arbetsmarknad. Det knappa innehållet noterades dock som ett fynd i sig och inga övriga kapitel valdes ut, eftersom inget annat kapitel hade en förväntad koppling till obetalt arbete. Efter första läsningen av Jämställdhetspolitiska utredningen valdes däremot att lägga till ett ytterligare kapitel för analys, ”Omsorgsarbete”, vilket inte räknats med från början. De på förhand valda kapitlen, förutom sammanfattningen, var de som tog upp ”Arbetsmarknad och arbetsliv” samt ”Pappapolitik och obetalt arbete”. Kapitlet ”Omsorgsarbete” tog nämligen även det utförligt upp obetalt arbete, vilket gjorde det svårt att utelämna ur analysen. Urvalet av data blev således något annorlunda än planerat, för att kunna besvara frågeställningarna så väl som möjligt.

För att bedöma hur relevant urval och datainsamling varit, kan läsaren jämföra resultattabellerna med de frågor som styrde läsningen av texterna. Frågorna kan i sin tur jämföras med syftet. Genomsynligheten i analysens upplägg ökar så och därmed tillförlitligheten.

Analysens genomförande

Analysarbetet i uppsatsen rörde sig inom hermeneutisk tradition och inspirerades av den hermeneutiska cirkeln. Detta innebar att granskningen av delarna (de utvalda textenheterna ur dokumenten) kontinuerligt relaterades till helheten (tidigare empiri samt teori) för att slutgiltigt kunna dra slutsatser om hur obetalt arbete beskrevs och konstruerades.

Det vanliga tillvägagångssättet vid innehållsanalys är att först kondensera de meningsbärande enheterna, därefter koda och sedan kategorisera dem (31). Analysen i uppsatsen genomfördes emellertid något annorlunda, vilket beskrevs i metodavsnittet. Efter kodning av de analyserade mbe konstaterades att koderna ibland dolde de faktiska formuleringarna. Detta visas i ruta 1 nedan.

Ruta 1. Kodning av mbe utesluter ibland den exakta formuleringen.

Meningsbärande enhet (mbe):

”Kvinnor har generellt något större problem med att varva ner efter arbetsdagens slut och de rapporterar också oftare otillräckligt med sömn.”

Kondensering:

”problem med att varva ner efter arbetsdagens slut”

Kod:

Kvinnors upplevelser av tiden mellan arbetspass skiljer sig från mäns upplevelser.

Exemplet visar hur kodningen av mbe kan dölja den exakta term eller det exakta uttryck som används i texten. Eftersom dessa faktiska formuleringar är nödvändiga för att svara på uppsatsens frågeställningar valdes att direkt kategorisera kondenserade mbe. Detta ökar dessutom studiens tillförlitlighet. Läsaren kan nu själv se vilka formuleringar som ligger till grund för kategoriindelningen.

Alternativa förhållningssätt

En alternativ design av uppsatsen hade varit en mer tolkande ansats, t.ex. queerteori eller radikalfeminism. Sökandet efter mbe hade då varit mer selektivt. Jag har dock velat utforska materialet förbehållslöst, om än med förförståelsen redovisad, för att få en bred insamling mbe och göra resultaten så allmängiltiga som möjligt.

Ett fenomenologiskt förhållningssätt hade däremot syftat till att minimera min personliga påverkan vid tolkningen av texterna. I fenomenologisk tradition strävar forskaren efter att hålla tillbaka sitt personliga omdöme tills hon eller han kan belägga det som undersöks. Detta har uttryckts som att ”sätta existensen inom parentes och inte använda sig av den” (29). En sådan ansats var inte aktuell i uppsatsen. Läsaren måste få del av den tolkandes förförståelse, som ju utgör de förutsättningar som styr urvalet av texter och urskiljandet av mbe.

Ytterligare en metod för att uppnå studiens syfte hade varit att genomföra intervjuer med representanter från valda politiska sammanhang. Möjligtvis skulle en sådan utformning ha gett mer godtyckliga resultat. Alla politiker delar inte alltid den officiella hållningen i en fråga. Syftet med uppsatsen var att undersöka konstruktionen av ett fenomen på begreppsnivå, varför politisk text ändå framstår som ett gott val av data.

Svagheter och styrkor i analysen

En svårighet som uppstod i arbetet med kategoriseringen var det faktum att samma mbe många gånger passade in i flera kategorier. Det var svårt att avskilja kategorierna så att det blev självklart vilken kategori en viss mbe tillhörde. Flera olika aspekter av fenomenet behandlades i texterna och ofta var dessa aspekter integrerade i varandra. Kategorierna fick omarbetas och namnges ett antal gånger. Fördelen med sådana omständigheter är att den slutligt formade kategorin blev väl genomtänkt.

Att läsa och analysera delar av text om och om igen riskerar att till slut göra läsaren ”blind” för innehållet i texten. Att ha varit ensam analyserare kan ha varit en nackdel i läsandet av texterna och inneburit en bias, då ytterligare åsikter och synpunkter kunde ha underlättat kategoriseringen och därigenom stärkt resultatens trovärdighet. Trovärdigheten hade också ökat om analysen genomförts av representanter från skilda paradigmer. Fler perspektiv hade då bearbetat materialet och kategorierna hade förmodligen stabiliserats.

Den valda studiedesignen bör ha givit ett tillförlitligare resultat än de alternativa tillvägagångssätten. De texter som undersöktes är tillgängliga för alla samt enkla att läsa och jämföra med de resultat som redogjorts för här. Dokumenten har en utformning som inte är beroende av enskilda forskares tolkningar eller värderingar, då de representerar förhållningssättet för ett helt politikområde med relevans för de flesta människor. Om analysen däremot hade baserats på intervjuer vore det svårare för en utomstående att få tillgång till dessa. Om en mer tolkande ansats använts hade det dessutom krävts mer förkunskaper av den utomstående för att göra studieresultatet rättvisa. Stor tillförlitlighet genom lättillgänglighet till det studerade materialet var alltså en styrka i studien. Det studerade materialet är ju också avsett att användas just i verkligheten, vilket stärker betydelsen av att alls utföra studien.

6.3. Konklusion: folkhälsovetenskaplig relevans

Utgångspunkten för denna uppsats var att obetalt arbete kan vara en genusbetingad orättvisa med konsekvenser för hälsa och ohälsa. *Syftet* var att studera konstruktionen av fenomenet i folkhälso- och jämställdhetspolitiska texter. En *slutsats* är att de båda politikområdena jämställdhet och folkhälsopolitik kompletterar varandra i sina konstruktioner av fenomenet obetalt arbete. Folkhälsopolitikens och jämställdhetspolitikens målsättningar kan ses som beroende av varandra, då båda berör människors lika villkor till livskvalitet, om än ur olika perspektiv. Den föreslagna modellen (figur 1) belyser konstruktionen av det obetalda arbetet ur dessa båda perspektiv. Fenomenets väg från verklighet till text är inte en automatisk process; det obetalda arbetet konstruerades på skilda sätt i texterna.

Den livssfar som avses för vila och återhämtning innebär självklara och outtalade arbetsuppgifter för många i befolkningen. Återhämtningens dilemma består av osynliggörandet av dessa uppgifter som just arbete. Genom att studera hur det obetalda arbetet ges innehåll i politisk text uppstår nya perspektiv på fenomenet som kan bli verktyg till förändring av människors beteenden. Då återhämtningens dilemma har olika innebörd för kvinnor och män uppmärksammas relevansen av länken mellan folkhälsopolitik och jämställdhet.

6.4. Vidare forskning

En framtida forskningsuppgift berör definitionen av det studerade begreppet. Definitionens begränsning var ett viktigt fynd i uppsatsen. En betydelsefull uppgift kan därför vara att definiera om och vidga begreppets innebörd.

7. REFERENSER

- 1 Phillips S P. Defining and measuring gender: A social determinant of health whose time has come. *International Journal for Equity in Health* 2005;4:11.⁴
- 2 Hirdman Y. Genussystemet. I: Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport. Stockholm: Statsrådsberedningen; 1991. (SOU 1990:44)
- 3 Hirdman Y. Genus – om det stabilas föränderliga former. Malmö: Liber; 2001.
- 4 Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål. Stockholm; Integrations- och jämställdhetsdepartementet; 2005. (SOU 2005:66)
- 5 Rabenius L. Verklighet eller konstruktion - observatörens dilemma. I: H. Montgomery & B. Qvarsell (red.), Perspektiv och förståelse: att kunna se från olika håll. Stockholm: Carlsson; 2001.
- 6 Janlert U. Folkhälsovetenskapligt lexikon. Stockholm: Natur och kultur; 2000.
- 7 Karlsson, J C. Begreppet arbete. Definitioner, ideologier och sociala former. Lund: Studentlitteratur; 1986.
- 8 ”patriarkat”. Nationalencyklopedin online.
http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=280814&i_word=%22obetal%20arbete%22&i_h_text=1&i_rphr=%22obetal%20arbete%22 2007-05-21.
- 9 “barnarbete”. Nationalencyklopedin online.
http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=124101&i_word=%22obetal%20arbete%22&i_h_text=1&i_rphr=%22obetal%20arbete%22 2007-05-21.
- 10 “unpaid work requirement”. Oxford Dictionary of Law. Oxford Reference Online.
<http://www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t49.e4136> 2007-05-14.
- 11 "modernization". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online.
<http://search.eb.com.ezproxy.ub.gu.se/eb/article-12024> 2007-05-14.

---

⁴ Denna tidskrift har ett eget referenssystem där varken volymer eller sidnumrering anges. Referensen följer därför inte Vancouver-systemet.

- 12 "work". A Dictionary of Sociology. Oxford Reference Online.
<http://www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t88.e2506> 2007-05-14.
- 13 GENA. Avhandlingar i kvinno-, mans- och genusforskning. Göteborgs universitet, Nationella sekretariatet för genusforskning, Kvinnohistoriska samlingarna. <http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/gena/search.html> 2007-05-21.
- 14 Arbetsmiljöverket. www.av.se 2007-05-21
- 15 Låg utbildning hälsorisk – särskilt för kvinnor. Perspektiv på arbetsliv 5/2005.⁵ www.talentum.se
- 16 Carlstedt G, Forssén A. Mellan ansvar & makt. En diskussion om arbete, hälsa och ohälsa utifrån tjugo kvinnors livsberättelser [dissertation]. Luleå: Luleå tekniska universitet; 1999.
- 17 Statistiska centralbyrån. www.scb.se 2007-05-21
- 18 Tidsanvändningsundersökningen. I: På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2004. Enheten för demografisk analys och jämställdhet. Stockholm: Statistiska centralbyrån; 2004.
- 19 Nylén C. Amount of work. Studies on premature death and subjective health in a work balance perspective [dissertation]. Stockholm: Karolinska Institutet; 2006.
- 20 Hall E. Women's work: an inquiry into the health effects of invisible and visible labor [dissertation]. Stockholm: Karolinska Institutet; 1990.
- 21 Renstig M, Sandmark H. Kvinnors sjukskrivning. Riskfaktorer för långtidssjukskrivning bland kvinnliga högre tjänstemän. Stockholm: Karolinska Institutet; 2005.
- 22 Forssén A, Carlstedt G. Kvinnors ansvarstagande kan leda till ohälsa. Läkartidningen 2001;98(16):1930-1933.
- 23 Krantz G, Östergren P-O. Double exposure: the combined impact of domestic responsibilities and job strain on common symptoms in employed Swedish women. European Journal of Public Health 2001;11:413-419.
- 24 Krantz G, Berntsson L, Lundberg U. Total workload, work stress and perceived symptoms in Swedish male and female white-collar employees. European Journal of Public Health 2005;15(2):209–214.

---

⁵ Ofullständig referens pga. Arbetslivsinstitutets nedläggning och omflyttning av material.

- 25 Artazcoz L, Artieda L, Borell C, Cortès I, Benach J, Garda V. Combining job and family demands and being healthy. What are the differences between men and women? *European Journal of Public Health* 2004;14:43–48.
- 26 Mattingly MJ, Sayer LC. Under pressure: gender differences in the relationship between free time and feeling rushed. *Journal of Marriage and Family* 2006;68:205-211.
- 27 Socialdepartementet. Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan. Slutbetänkande av nationella folkhälsokommittén. Stockholm: Socialdepartementet; 2001. (SOU 2000:91)
- 28 Statens folkhälsoinstitut. Folkhälsopolitisk rapport 2005. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut; 2005.
- 29 Bengtsson J (red). Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning. Lund: Studentlitteratur; 2005.
- 30 Bergström G, Boréus K (red). Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Lund: Studentlitteratur; 2005.
- 31 Graneheim U H, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today* 2004;24:105-112.
- 32 Björnberg U, Kollind A-K. Att leva själv tillsammans. Jämställdhet, autonomi och gemenskap i parrelationer. Malmö: Liber; 2003.
- 33 Lundberg U. Brist på vila och återhämtning större problem än arbetsbelastning. *Läkartidningen* 2003;100(21):1892-1895.
- 34 Månsdotter A, Lindholm L, Lundberg M, Winkvist A, Öhman A. Parental share in public and domestic spheres: a population study on gender equality, death, and sickness. *Journal of Epidemiology and Community Health* 2006;60:616-620.
- 35 Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet; 1998. (SOU 1998:6)
- 36 Statens folkhälsoinstitut. Folkhälsopolitik ur ett genusperspektiv – en rapport som angår alla. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut; 2005.
- 37 Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Jämt och ständigt. Regeringens jämställdhetspolitik och handlingsplan för mandatperioden. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet; 2003. (Skr 2002/03:140)